

Būkite tvirti iki galo

Tai paskutiniai, bendražygius padrašinantys Kazimiero Jankausko žodžiai, įbrėžti į aliuminį dubenėlį Tiumenės kalėjimo mirtininkų kameroje.

Šiuos prisiminimus skiriu garbingos atminties bendražygiams Kazimierui Jankauskui ir Antanui Kybartui, Vakarų Sibiro karinio tribunolo sprendimu sušaudytiems 1952 metų vasario 26 dieną už patriotinio judėjimo organizavimą tarp Sibiro tremtinių (Rusijos Federacijos prokuratūros reabilituoti 1992 metais).

1940 metų birželio 15 dieną Sovietų sąjungos divizijos peržengė mūsų valstybės sieną ir okupavo Lietuvą. Netrukus A. Sniečkus, J. Paleckis, M. Gedvilas ir kiti Lietuvos valstybingumo duobkasiai pagal okupanto politinį scenarijų iš Maskvos parvežė Stalino „saulę“. Nuo tada prasidėjo tautos tragedija. Masiškai suminti saugumo departamento darbuotojai, ministrai, teisininkai, žemiausio lygio valdininkai ir tarnautojai.

1941 metų birželio 14-oji tapo pasaulyje analogo neturinčia skausmo ir nevilties diena. Per vieną parą į spygliuota viela apraizgytus gyvulinius vagonus sugrūsta kelios dešimtys tūkstančių mokytojų, įvairių kitų profesijų inteligentų, tarnautojų ir ūkininkų su šeimomis. Lietuvių tauta atsidūrė ant prarajos krašto. Po savaitės prasidėjęs nacių ir sovietų karas trumpam sulaikė įsisiautėjusią bolševikų naikinimo mašiną.

Lietuvos piliečių genocidą tęsė rudieji „išvaduotojai“ – rikiao nepaklusniųjų lietuvių, žydų, čigonų kolonas ir varė į dujų kameras bei mirties konclagerius.

1944 metais sugrižę raudonieji dar sparčiau vykdė prieš trejus metus pradėtą tautos naikinimą. Ištisą dešimtmetį iš Lietuvos į Sibirą riedėjo ešelonai, prikimšti nekaltų įvairaus amžiaus žmonių. Perpildytuose kalėjimuose duso tautos žiedas – jaunimas. Miestelių rūšiai ir bulviaduobės tapo tardymo izoliatoriais. Gyva „žaliava“ perpildyti „sandėliai“ vertė intensyviai veikti „perdirbimo“ fabrikus. Geležinio felikso „riteriai“ raslanai, dušanskiai, martovičiai darbavosi išsijuose. Šlapi nuo prakaito ir svetimo kraujo. Panaudodami kaulų laužymo, pirštų tarp durų traiskymo, nagų lupinėjimo bei padų svilnimo priemones, plušėjo be poilsio dienų. Karo tribunolas nekaltus statė prie sienų sušaudyti. Pagal šabloną žmones siuntė 25 metams į „perauklėjimo“ darbo stovyklas. Teismai nespėjo vykdyti plano, todėl sugalvotos „trojkos“ – KGB darbuotojų trijulė, nė nemačiusi aukų, tvirtino „liaudies priešų“ sąrašus, dešimtims metų siuntė į bolševikinius konclagerius. Už akių nuteistajam pakišdavo pasirašytą nuosprendį. Dauguma nepasirašė, bet nuosprendis buvo galutinis ir neapskundžiamas. Sibiro, Kazachstano, Vorkutos, Magadano, Norilsko ir kituose lageriuose kalinių tūkstančių tūkstančiai. Sovietų šalyje visuomet trūko duonos ir pastogės, tačiau užteko spygliuotos vielos, konclagerių ir sužvėrėjusių budelių.

Praėjus dešimčiai metų čekistų ordos palaužė ginkluotą Lietuvos partizanų pasipriešinimą. Išretėjo kaimų sodybos,

vienus išvežė į Sibirą, kitus subruko į kolchozines gyvenvietes. Tačiau pasyvus tautos pasipriešinimas vyko per visą 50 metų okupaciją. Vėliau sumažėjo suėmimų, pasikeitė tardymų braižas, tačiau čekistai atrasdavo naujų naikinimo priemonių, viena iš tokių – priverstinės psichinės ligoninės.

1947 metų pabaigoje stalinistinės represijos palietė ir mūsų šeimą, kurios nebedaug kas buvo likę. Vyriausias brolis Juozas, priklausęs Šaulių sąjungai, nacių okupacijos metais dirbo kooperatyvo parduotuvėje. Sugrižus sovietams, keletą kartų buvo suimtas ir žiauriai kankintas. Paskutinį kartą paleistas pasakė: „Išeinu į mišką, gyvas okupantui niekada nepasiduosiu“. Įstojo į ką tik besikuriantį Jono Jakubavičiaus-Rugio partizanų būrį. Antras brolis, Leonas, ne kartą tardomas ir kankinamas, ištvėrė iki tol, kol mane su tėvais išvežė į Sibirą. Kur jam dėtis? Ir jis išėjo į Rugio būrį. Abu žuvo 1949 metų pradžioje, nesulaukę trokšamos laisvės. Trečias brolis, Petras, persirgęs meningitu ir netekęs klausos, mokėsi Kauno kurčėnų mokykloje ir gerų žmonių dėka išvengė tremties. Trys seserys, seniai ištėkėjusios, gyveno su savo šeimomis.

Trėmimo akcijos vykdavo vidurnaktiais dalyvaujant vietiniam partiniam aktyvui ir stribams, kurie stengėsi įsisteikti okupantui ir buvo itin žiaurūs. Išvežtųjų sodybose jie riedamiesi dalijosi sunkiais užgyventą žmonių turtą, plėšikavo ir žudė nekaltus žmones.

1947 metų gruodžio 19 die-

ną Varėnos geležinkelio stotyje 56 apšarmojusiuose gyvuliniuose vagonuose čekistai sutalpino kelis šimtus šeimų iš Alytaus, Lazdijų ir Varėnos rajonų. Vagoną apšildė vienintelė geležinė krosnelė, vadinama „buržuika“, kuriai visuomet trūko akmens anglies. Tąsyk kaip tyčia mūsų vagonė krosnelė buvo įkaitinta iki raudonumo. Aplinkui spietėsi sušalę vaikai, šildė sugrūbusias rankes. Prie staigių vagono trūkčiojimų pripratome, tačiau įvyko baisi nelaimė: staugus ešelonu stabdymas vaikus išbloškė iš pusiausvyros ir jie delniukais atsirėmė į karštą krosnelę. Šiurpus, širdį veriantis klyksmas nuaidėjo apšarmojusiam vagonė, pasklido aitrus degančios odos kvapas, kurio nejautė budeliai, pasirašę lėtos mirties sprendimus.

Po mėnesio kelionės leisgyvių Sibiro „užkariautojų“ desantą lydėję enkavedistai išlaipino Vakarų Sibiro Tiumenės srities, plotu didesnės už Prancūziją, pelkėtoje taigoje. Kiek anksčiau čia buvo atvežti tautiečiai iš Marijampolės, Šakių ir Vilkaviškio rajonų. Nuo geležinkelio buvo apie 250 kilometrų, vežė atvirais sunkvežimiais į Baikalo rajoną, Bačelino miško pramonės įmones. Mane su tėvais, iš Varėnos valsčiaus Pakaršio kaimo Zlotų šeimą apgyvendino pas kolchozinką nedidelėje apgriuvusioje lūšnoje. Vėliau paaiškėjo, kad vietiniai gyventojai tremtinių labai bijojo. Mūsų vengė dar ir dėl to, kad Zlotų šeimoje buvo keturi suaugę sūnūs. Jauniausiam, kaip ir man, buvo septyniolika metų. Netru-

kus čekistų paskalos apie mūsų tariamas nedorybes ištirpo kaip pavasarį sniegas, nes su vietiniais gyventojais mus siejo bendras rūpestis – badas. Tik „draugai“ viršininkai, apvaginėdami savo darbo liaudį, juo labiau beteisius tremtinius, vartėsi tartum inkstai taukuose. Mus stebino šeimnininkai, pas kuriuos gyvenome. Gegužės pabaigoje, atšilus dirvai, jie ėjo į laukus pasikasti kolchozo bulvių. Rudenį už vieną kišenę paslėptą bulvytę grėsė trejų metų kalėjimas. Šeimnininkė, išvirusi sušalusias bulves, dvokiantį jovalą nupildavo, o nusėdusiu krakmolu maitindavo vienturtį trejų metų sūnų Aleksandrą, vadinamą Šura. Iki šiol negaliu pamiršti Šuros juodų kaip angliukai akių, nes jose nebuvo matyti šiltų vaikiško naivumo žiburėlių. Nerūpestingumą, švelnų žvilgsnį užgožė bado šmėkla ir neviltingas. Būdamas trejų metų Šura dar nevaikščiojo. Kai mano motina iš ruginių miltų išvirdavo putros, jis atsiirdavo ant vienos šlaunytės, iš rankų neišleisdamas medinio dubenėlio ir šaukšto. Berniukas neverkė, nemaldavo ir nereikalavo, tik gailiomis akimis ieškojo mano motinos žvilgsnio, norėjo būti pastebėtas.

Po mėnesio, mano motinos pamaitintas, jis pradėjo vaikščioti. Kai 1989 metais nuvažiauvau iš ten parsivežti tėvo palaiukų, Aleksandro motina ašarodama dėkojo: „Jeigu ne tavo mama, Šura nebūtų išgyvenęs“. Ir dar gyrėsi, kad jis tapo žymiu, turtingu žmogumi – Tiumenėje dirba taksistu.

(bus daugiau)

Vytautas KAZIULIONIS

Būkite tvirti iki galo

Tęsinys.

Pradžia Nr. 2 (1168)

Arčiau lentpjūvės mediniuose barakuose, kuriuose knibždėjo tarakonai ir blakės, sausakimšai prigrūdę daugia vaikų šeimų. Sunku buvo klausytis alkanų vaikų, prašančių duonytės, klyksmo. Jie nekantriai laukė grįžtančių iš darbo motinų, išsekusių nuo sunkaus darbo ir bado. Už atlyginimą vos galėjo nusipirkti normuotos duonos (700 g dirbančiam ir 200 g vaikui ar seneliui) davinį. Uždirbtų pinigų trūko, dalį pasiglemždavo ir pragerdavo viršininkai, buvę frontininkai. Nemėgink ieškoti teisybės, tik dar labiau sau pakenksi. Vergvaldžiai nepaisė nei žmoniškumo, nei sovietinių įstatymų sakydami: „Do Moskvy daleko, do Boga vysoko“ (iki Maskvos toli, iki Dievo aukštai) – čia mes šeiminkai.

Tarp tremtinių buvo daug jaunuolių, kurie Lietuvoje buvo įtraukti į rezistencinę veiklą, priklausę įvairioms pagrindžio organizacijoms. Matydami cinišką viršininkų elgesį negalėjome tylėti. Todėl 1948 metų vasarą buvęs agronomas šakietis Kazimieras Jankauskas pasiūlė įkurti draugiją „Priesaika ištrėmimui“. Žodis „priesaika“ turėjo ypatingą reikšmę. Kiekvienas į draugiją įstojęs, neoficialiai prisiekdavo vykdyti programą. Draugija buvo slapta, veikė pagal „trejeto“ sistemą. Vienas narys palaikė ryšį tik su dviem kitais, kuriuos jis užverbuodavo. Įkūrėme savišalpos fondą. Pinigus aukodavo daugiau uždirbantys jauni žmonės. Daugiavaikėms šeimoms ir seneliams juos paskirdavo ir išdalydavo draugijos nariai. Kiekvėliau įsigijome valtį ir tinklų, nes žvejoti ne-

draudė. Žvejojome naktimis, nuo darbo laisvu laiku. Pagaudavome nemažai žuvų, jas taip pat pirmiausia dalydavome vargstančioms šeimoms. Rinkome žinias apie vykdomą smurtą ir fizinį bei dvasinį genocidą. Šapirografu spausdinome ir leidome periodinį laikraštėlį „Toli nuo Tėvynės“. Karo, kurio visi laukėme, atveju, jaunimą ruošėme pasitraukimui į taigą. Kadangi masiškai mirė mūsų tautiečiai, įsteigėme atskiras lietuvių kapines, aptvėrėme dailia tvorele. Tarp jaunesniųjų kaip įmanydami puoselėjome tautos dvasines vertybes. Vieni kitiems padėjome statyti nedidelius namelius. Įsikūrė atskira lietuvių kolonija su gėlių darželiais ir šventinėmis tradicijomis. „Šeiminkams“ labiausiai nepatiko, kai didelėmis grupėmis užgriūdavome buhalteriją ir kitokias įstaigas, reikalaudami savo teisių ir tvarkos laikantis sovietinių įstatymų. „Beldikų“ ir išdavikų iš mūsų beveik neatsirado, nes verbuojami tautiečiai kratėsi Judo amato.

Draugijos įstatys ir programą siuntėme kitiems tremtiniais. Jurginsko rajone įsikūrė naujas draugijos skyrius, vadovaujamas K. Jankausko, kraštiečio Antano Kybarto.

Draugijos veikla tęsėsi beveik trejus metus, iki 1951 metų kovo 4 dienos, kai buvo suimtas K. Jankauskas. Po kelių dienų suėmė Antaną Volungevičių, Leoną Sidarą, Vaclovą Čapliką ir mane, Vytautą Kaziulionį. Kovo 8 dieną buvau iškviestas į rajono komendantūrą. Suėmimo orderį perskaitė Tiumenės srities MGB viršininkas pulkininkas Uralovas. Piktadžiugiškai nusi- teikęs Baikalovo rajono opera-

tyvinis įgaliotinis majoras Poljanovas, įsakęs pakelti rankas, mane iščiupinėjo ir šypsodamasis uždėjo antrankius. Džiūgauti čekistas turėjo pagrindo, nes tik dabar suprato, kad jam trukdė skrupulingai planuojamą agentūrinį darbą. Atvykęs iš rajono, Poljanovas mūsų kombine pasirodavo tartum vaiduoklis, apsirengęs civiliais drabužiais, kartais užsitempęs darbinę šimtasuolę. Naujai verbuojamus ar anksčiau užverbuotus agentus jo patikėtiniai nepastebimai kviesdavo į gaisrinę, lentpjūvės sargų namelį, prie arkliedžių arba į konspiracinius patikėtinių namus.

Nė karto Žavero (pravarde parinkome iš V. Hugo romano „Vargdieniai“) pasirodymas neišslydo iš draugijos narių akiračio, nors iškvietai vykdavo naktimis. Lankytojus pasekdavo mūsų vyrai, žinojome, kurie tautiečiai lankėsi pas Poljanovą. Be to, ir jie patys, neištvėrę įtampos, dažnai kreipdavosi į bet kurį draugijos narį, prašydami patarimo. Poljanovas verbuodavo gerais pažadais ir pagąsdinimais, neretai gavęs žinią iš Lietuvos apie verbuojamojo ryšį su partizanais ir kitokią veiklą. Mūsų patarimai buvo kategoriški: nežaisti ir be jokių išsisukinėjimų atsisakyti bendradarbiavimo. Stebėdami Poljanovo darbą sužinodavome, kurie kitų tautybių tremtiniai pas jį lankosi. Perspėdavome tautiečius patardami būti budriems. Iki mūsų suėmimo areštavo vienintelį tautietį K. Bielskų, atvirai koneveikusį sovietinę santvarką, melą, propagandą ir žmonių mulkinimą. Ne kartą jį prašėme elgtis atsargiau. K. Bielskų nuteisė 10 metų lagerio, iš ten jis nebesugrįžo.

Poljanovą siutino bejėgiškumas ir nesėkmė verbuojant lietuvius. Savo įtūžį jis liejo ant vietinio komendanto, pas kurį mes du kartus per mėnesį privalėjome registruotis. Mūsų žmonės komendantui skųsdavosi dėl nedoro viršininkų elgesio ir apgaudinėjimų. Nors ir čekistas, jis nebuvo praradęs sąžinės, kartais sudrausmindavo tremtinių skriaudėjus. Baigėsi tuo, kad neatlaikęs Poljanovo priekabių, komendantas nusišovė.

Mane suimdamas veltui majoras Poljanovas džiūgavo. Tardant išryškėjo jo darbo trūkumai ir vadovybė jam sumąžino laipsnį. Suimant mane, be Uralovo dalyvavo Tiumenės MGB tardytojai: majoras Fialkovskis, kapitonas Bykovas bei keli žemesnio rango karininkai. Pulkininkas Uralovas, tipišką žydą, vadovavo suėmimo akcijai. Žydai kiek įmanydami pataikavo bolševikams, save rusino bent jau keisdami pavardes. Cukermanai tapo Sacharovais, Cimermanai – Kvartirovais ir kitokiais.

Ilgiau nei parą važiavome amerikietišku džipu, kol įveikėme 250 kilometrų nuotolį ir per sniego pusnis prisikasėme prie triaukščio MGB pastato Tiumenės centre.

Rūsyje mane nuogai išrenge apčiupinėjo drabužių siūles, išpjaustė sagas ir segtukus, atėmė diržą. Kelis kartus nufotografavo ir padarė abiejų rankų pirštų antspaudus. Prilaikydamas rankomis kelnes atsidūriau erdvioje kameroje Nr. 2. Atvykau palikęs skurdžią lūšnelę, todėl manęs nenustebino nuo drėgmės pajuodavusios sienos ir lubos, išpuvusios grindys. Kameroje riogsojo keli iš vamzdžių suvirinti gul-

tai, taburetė, spintelė ir medis kubilas būtinoms reikmėms atlikti. Ant sienos kabėjo instrukcija, nurodanti, kas kaliniui leidžiama ir draudžiama. Virš durų, sienos یدubime, už metalinių grotelių, blankią šviesą skleidė silpna elektros lemputė. Čia išgyvenau beveik metus, neskaitant praleistų valandų tardymo kabinetuose ir dienų karceryje.

Tapus nuolatinio įnamiu, kaip sakydavo kaliniai rusai, prižiūrėtojas Durovas (Durovai Rusijoje – garsūs žvėrių dresuotojai) atnešė maisto: keturis šimtus gramų duonos ir puodelį „kipiatoko“ – virinto vandens. Pietums duodavo šaukštą kruopų ir kopūstų košės, ir dubenėlį skystimo, kurį kaliniai vadino „sriuba su galvutėmis“, nes dubenėlyje matydavai savo ir pašvinkusios žuvies galvą. Vakare – ta patis sriuba ir duonytė, jei likdavo nuo pusryčių.

Nespėjus pakramsnoti, du sargybiniai nutempė į trečią aukštą, kur manęs laukė grupė emgiebistų. „Spektakliui“ vadovavo pulkininkas Uralovas. Pasikeisdami tardė kelias paras kartodami vienintelį klausimą: „Kaip vadinosi organizacija?“ Retkarčiais navesdavo į kamerą pavalgyti. Sugrįžus, pūsdami tabako dūmus į akis, čekistai vėl tūkstančius kartų reikalaudavo pasakyti organizacijos pavadinimą. Kartojau tą patį: „Nežinau“. Tada vėl pratrūkdavo keiksmų srautas ir papildavo kumščių smūgiai. Uralovas šmaikščiai darbuodavosi auliniais batais, spardydamas blauzdas. Suprakaitavęs, pūksnodamas, spiegančiu balsu šaukdavo, kad aš jam gyvenimą trumpinu.

(bus daugiau)

Vytautas KAZIULIONIS

Būkite tvirti iki galo

Tęsinys.

Pradžia Nr. 2 (1168)

Pirmąją tardymo parą dar laikiausi ant kojų, kartodamas tą patį „nežinau“, „nepriklausiau“, „nedalyvavau“. Mintyse meldžiau Dievą, kad nieko neišduočiau. Mano likimas buvo aiškus, gerai žinojau, kad čekistai, nelyginant maitvanagiai, grobio iš nagų nepaleis.

Nežinau kelintą parą, kadangi laiko sąvoka man jau neegzistavo, pulkininkas Uralovas pareiškė, kad užteks su manimi terliotis. Pasak jo, tokiems kaip aš net sovietinės kulkos gaila. Kažkodėl man padarė išimtį.

Iškvietęs automatais ginkluotus raudonkepurius, įsakė išvesti ir sušaudyti.

Kieme stovėjo uždaras sunkvežimis („voronokas“), ant kurio išorinių bortų gyventojų klaidinimui buvo užrašas „Chleb“ (duona). Viduje šešios uždarnos spintos, priekyje – atskira patalpa sargybai. Mane išspraudė į vieną spintą. Išgirdau, kaip sugirgždėjo atveriami geležiniai vartai. Automobilis pajudėjo. Vežė duobėtais keliais. Galvoje pynėsi įvairios mintys. Širdį suspaudė prisiminus nelaimingus tėvus. Jie pasiliko vienų vieni, išauginę septynetą vaikų. Svetimame krašte liko be globos ir užuojautos, bejėgiai, visų apleisti. Buvau girdėjęs, kad žmogus prieš mirtį pamato visą savo gyvenimą. Apie kokį „visą“ gyvenimą galėjau mąstyti aš, jeigu man buvo tik dvidešimt metų ir jie visi panašūs: karo metų nepritekliai, vėliau šaltis, badas, patyčios. Viskas galvoje pynėsi: nepaklusnumas, kova ir nieko gero nežadanti ateitis. Nuo neapsakomos įtampos smegenis gręžė įkyri mintis, vaizduotėje šmėkščiojo akmeninė siena. Tarpais atrodė, kad save pats stebiu iš šalies. Matau, kaip išveda iš

„voronoko“ ir pastato prie sienos; priekyje surikiuoti kareiviai, atkišę ilgus šautuvus, ant kurių blizga užmauti durtuvai, tarsi delsia laukdami komandos: „Ugnis!“

Automobilis, pasistumdęs pirmyn atgal, pagaliau sustojo. Atidarę kėbulo ir spintos duris, kareiviai mane ištempė iš automobilio. Išties pamačiau sieną, prie kurios čekistai mane vedė. Staiga joje atsivėrė durys. Dar spėjau pamatyti silpnai apšviestus laiptus žemyn.

Atsipeikėjau kameroje, purtomas ir tempiamas nuo geležinio gulto. Nežinau, kiek laiko buvau be sąmonės. Kaip per miglą po siaubingo sapno prisiminiau tardymo epizodus, naktinį pasivažinėjimą. Skaudėjo galvą, blauzdikaulius, paširdžius, kepenis. Vidurius vertė lauk, pykino, tačiau skrandis buvo tuščias.

Kai augaloti kareiviai už pažastų vilko į viršų, mano lyg švininės kojos kadarodamos daužėsi į laiptų pakopas. Kabinete ant minkštos sofos rūkydamisėdėjo majoras Fialkovskis ir kapitonas Bykovas. Šie čekistai buvo mažiau agresyvūs. Uralovo ir civiliai dėvinčio aukšto juodbruvio egzektorių nebuvo. Šis, rūkydamas dvokiančią pypkę, visą laiką man į veidą pūsdavo dūmus. Pastebėjau prie taburetės stovintį nedidelį staliuką, ant kurio buvo paskleisti popieriaus lapai. Prisiminiau pagyvenusio ūkininko nuo Merkinės Vinco Skernišio žodžius: „Atsidūrus čekistų naguose, svarbiausia atlaikyti pirminę karšyką ir molius (vilnos apdorojimo būdai). Neatlaikė – sudoros kaip šiltą vilną“.

Čekistai, tarsi būtų abejingi, liepė sėsti, susipažinti su popieriais. Tai buvo draugijos įstatai ir programa, keli mano nelojalūs valdžiai laišškai, siųsti į Lietuvą ir keletas laikraštė-

lio „Toli nuo Tėvynės“ egzempliorių. Taip pat rusiškai parašyta ekspertų tyrimo išvada, kad laišškai ir laikraštėlio vedamieji straipsniai rašyti to paties asmens. Peržvelgęs viską, pajutau palengvėjimą, kad tardant daug kartų netekęs sąmonės nieko neprasitariau – pirminę karšyką atlaikiau. Čekistams nieko nebeliko, kaip tik daiktiniais įrodymais priremti prie sienos.

Laikraštėlyje neskubėdamas skaičiau savo rašyto vedamojo straipsnio rusišką vertimą. Stalino autobiografijos parodyšimui panaudoti epitetai: kraugerys, žmogėdra, Kaukazo kalnų arklia vagis, caro „ochrankos“ agentas – rusiškai atrodė įtikinamiau, tačiau mano viltį visai aptemdė. Skaudėjo galvą nuo kumščių, dar labiau – nuo įtampos. Nesuvočiau, kiek laiko tęsėsi pragariškas pirminio tardymo spektaklis. Nesusigaudžiau, kaip paneigti daiktinius įrodymus ir išvis, ar verta neigti, juolab kad pateikti dokumentai susiję tik su manimi.

Painias mintis nutraukė plačiai atsivėrusios kabineto durys. Kareiviai akistatai nešte įnešė K. Jankauską. Prieš areštą užkrięs rąstas jam sulaužė koją, kuri buvo jau beveik sugijusi. Matyt, čekistai tardydami kaip reikiant pasidarbavo, nes koja buvo naujai sugipsuota. Pasodinę atokiau nuo manęs, įsakė tylėti ir atsakinėti tik į pateiktus klausimus. Pradžioje pasiteiravo, kas sugalvojo draugijos pavadinimą ir parašė įstatus bei programą. Kazimieras atsiliepė, kad visa tai pradėjo jis. Kieno pasiūlymu pradėtas leisti laikraštėlis? Aš pasakiau, kad mano. Kazimieras pertarė, atseit, tai jo sumanymas. Čekistai suriaumojo, nes toks atsakymas jų netenkino: „Tai ką, jūs, mat... mat...?“ abudu kartu su-

riko, supratę, į kur lenkiame tardymo eigą – viską prisiimti sau. Gal dėl to akistatą staigiai nutraukė.

Draugijos programa ir įstatai, pateikti susipažinimui, buvo rašyti Kazimiero. Juos čekistai perėmė pašte, kai buvo siunčiami į Omsko sritį. Į Jurginsko rajoną Tiumenės srityje dokumentus nugabeno draugijos narys, kurį įmonės administracija ten siuntė į pasitobulinimo kursus ir padavė Kazimiero kraštietčiui Antanui Kybartui. Čekistai norėjo sužinoti, kas nuvežė dokumentus. Mes užsišpyrę ilgai tvirtinome, kad siuntėme paštu, nes kitaip būtų suėmę kurjerį, dar vieną draugijos narį. Už žioplumą dėl vietinių siuntų blogos cenzūros Poljanovo vadovybė taip pa nepaglostė.

Po kelių mėnesių, baigiantis tardymui, kiekvienam buvo leista susipažinti su visų dvylikos suimtųjų bylomis. Mūsų grupėje nė vienas nieko neišdavė. Vienintelis neaiškumas – kaip čekistams pateko keli laikraštėlio egzemplioriai. Galbūt Poljanovui pavyko užverbuoti mūsų nepastebėtą agentą. Visi penki grupės nariai buvo suimti pagal rašytinius, daiktinius įrodymus.

Buvau viename „trejete“ su Jonu Krauneliu iš Varėnos rajono Randomonių kaimo. Suėmimo jis išvengė, nes niekur neaptiko jo ranka rašyto rašto.

Po akistatos pasirašydamas protokolą pastebėjau, kad tai buvo kovo 18 diena. Dešimt dienų prabėgo siaubingame košmare: neaišku, kiek išgulėdavau ant grindų, kiek kartų iš sąstingio buvau pažadintas spyriais.

Visai kitaip susiklostė Jurginsko draugijos narių likimas. Antanas Kybartas į draugiją pasikvietė devyniolikmetį Edmundą Vaišnorą, kuriam kaž-

kas iš Lietuvos siuntinyje atsiuntė (bent jau taip buvo rašoma jo byloje) vokišką pistoletą „Parabellum“. Jaunimo sueigoje Edmundo kišenėje pistoletas iššovė. Kulka jam pačiam perskrodė šlaunį, šalia sėdinčiai merginai – koją. Apie įvykį netrukus sužinojo vietinis komendantas. E. Vaišnorą suėmė. Atrodo, kad nuo čia prasidėjo Jurginsko grupės tragedija. Gal dar net nepasiekęs Tiumenės MGB, Edmundas išklojo rajono operatyviniam darbuotojui, iš kur gavo „patranką“, pasakojo ir apie kitus dalykus. Po jo suėmimo Jurginsko rajone areštavo dar šešis draugijos narius. Atrodo, jie ten nesilaikė įstatuose nurodytos konspiracinės instrukcijos – „trejeto“ – sistemos. Tikėtina, kad E. Vaišnorui tardymai nebuvo sunkūs, tačiau teismas ir jį nuteisė vienodai.

Atsiradus byloje ginklui, čekistai lengvai vietoj draugijos sufabrikavo ginkluotą organizaciją. Nesvarbu, kad įstatuose nebuvo minimas ginkluotas pasipriešinimas ar karo atveju pasitraukimas į taigą. Daugiau nei pusę metų mus kankino, vertė prisipažinti, kad organizavome lietuviško modelio partizaninį karą. Tačiau čekistai iš mūsų penketo nieko neišpešė, nors išties pagrindo buvo. Iš kitų kalinių sužinojau, kad gretimose kameroose kalinami iš mūsų rajono suimti du moldavai. Atseit, jie kitiems tremtiniais pasiūlė apsiginkluoti medžiokliniais šautuvais (išgyti juos nebuvo sunku) ir pasitraukti į taigą. Pasak jų, greitai prasidės karas, truksiantis neilgai. Jie aiškino, kad tai vienintelis būdas jaunimui išsigelbėti. Tokį pasiūlymą kai kurie traktavo kaip provokaciją ir pranešė operatyviniam darbuotojui.

(bus daugiau)

Vytautas KAZIULIONIS

Būkite tvirti iki galo

Tęsinys.

Pradžia Nr. 2 (1168)

Erdvioje kameroje tūnoju vienas. Šeštą valandą prižiūrėtojas atnešdavo kibirą vandens ir skudurą. Kiekvieną dieną reikėjo plauti išpuvusias grindis, nors lubos ir sienos buvo šlapios, kameroje tvyrojo pašvinkusi drėgmė. Tris kartus „pamaitintas“ iki 22 valandos kaip šešėlis slankiojau po kamerą. Miego stoka ir alkis neleido susikaupiti. Sėdėti galėjau tik padėjęs rankas ant kelių, nes, delnu parėmęs smakrą, kaipmat užsnūdavau. Miegą nutraukdavo pro „vilkelį“ pastebėjęs prižiūrėtojas. Atidaręs „karmušką“ (mažas dureles kameros durys) griežtai perspėdavo, grasindavo karceriu. Tik po 22 valandos liepdavo gulti. Pamiegojus pusvalandį ar šiek tiek ilgiau, visame kalėjime sužvangėdavo varstomos kamerų durys. Kalinius vilkdavo į viršų naktiniams tardymams. Tik paryčiui grąžindavo į kameras bemiegiam dienos budėjimui. Naktiniai tardymai – čekistų mėgstamiausias kankinimo būdas. Paklausinėjęs ir apkumščiajęs tardytojas kartais kalinį su sargybiniu palikdavo iki ryto. Kareivis kinkuodavo galvą įsitaisęs ant sofos, o kalinys – ant pritvirtintos prie grindų taburetės, kad nesumanytų kam nors užvožti per galvą. Tuo tarpu tardytojai susirinkdavo į vieną kabinetą. Pasityčioję, pasišaipę ir išplūdę tame kabinete esantį kalinį, palikdavo jį sėdėti kaip užmirštą nereikalingą daiktą. Tada sovietinės imperijos saugumo avangardas „apsinuogindavo“: vienas per kitą pasakodavo nešvankius anekdotus, savų žmonių apgaudinėjimo gudrybes, intymius romanus. Perėkdami vienas kitą žvengdavo

tartum eržilai prirūkytame kabinate.

Alkis ir nemiga, įkyri vienuotės tylą ir nuolatinės sargų priekabės išsekino ne tik kūną, bet ir dvasią. Į tardymo kabinetus kareiviai nuvilkdavo sugriebę už pažastų. Kartais pakeldavo į trečią aukštą pas pulkininką Uralovą. Šis tardydavo neilgai, tačiau grąžindavo ne į kamerą, o į karcerį, kuriame lovą ir patalynę atstodavo betoninės grindys. Dienos maisto davinys – du šimtai gramų duonos ir kas trečią dieną samtis sriubos. Po septynių parų, anot čekistų, iš čia išeidavai „tonkij, zvonkij ir prozračnij“ – plonas, skambus ir permatomas.

Devynis mėnesius su mumis čekistai terliojosi. Reikalavo išduoti visus draugijos narius, prisipažinti, kad ruošėmės skelbti karą Sovietų sąjungai. Atrodė, delsia bylą užbaigti tik todėl, kad nepristigtų darbo. Jie baiminosi dėl savo ateities, turėdami vienintelę profesiją – gyvam žmogui lupti odą, pasmerkti tiesioginei ar lėtai mirčiai, įkalinant lageriuose kaip neapmokamą darbo jėgą. Visų laukė pridvokusių šachtų „nasrai“, užpoliarės „komjau-nuoliškos“ statybos. Tik prievarta dešimčių milijonų badmirių armija nedidelei aferistų grupei, komunistų partijai kaupė kapitalą pasaulio proletariato „išvadavimu“.

Rezistencijos ir vėlesniais metais NKVD, MGB ir KGB struktūros dirbo išsijuosusios, lukštendamos „liaudies priešus“. Lietuvoje visad pakako politinių bylų. Anekdotas apie kolchozą arba partizanišką dainą jau buvo politika. Rusijoje, ypač Sibire, retas pilietis nuo revoliucijos pradžios nebuvo sėdėjęs kalėjime. Atsiradus

naujų „stroikų“ poreikiui, kildavo naujos represinės bangos. Kriminalinės ar politinės – koks skirtumas, svarbu pigi darbo jėga. Dažnas buvo sodinamas antrą kartą, dvigubėjo bausmės terminas.

Pitrūkus eilinių mirtingųjų, komunistai tartum rykliai rydavo vienas kitą – vadinamose apšalymo kompanijose pagal principą – kas ką... Statistika rodo, kad bolševikai savųjų sušlamštė daugiau negu Hitleris apskritai paėmus.

Globojami „generalisimo“ be reikalo Tiumenės emgiebistai nerimavo, kad gali netekti darbo. Kremliuje sėdintis tautų „tėvas“ Stalinas budria akimi sekė plačios šalies gyvenimą. Faktiškai prakišęs „tėvynės“ karą sugebėjo apmulkinti savo Vakarų sąjungininkus ir mikliai užsiropšti ant pergaltės pjedestalo. Iš aukštai matydamas aplinkui viską, prisiminė savo trumpą ir aiškų filosofinį posakį: „Kare belaisviu negali būti, tokie yra tėvynės išdavikai“. Per Rusiją ritosi nauja banga, plačiau išsišiepė represijos žiomenys. Per pusmetį prisipildė MGB rūsių kameros raudonarmiečių, buvusių vokiečių nelaisvėje. Po septynių mėnesių erdvi mano vienutė tapo ankšta, teko susispausti. Man buvo šioks toks niūraus gyvenimo pajvairinimas, tačiau naujai atvykusiems kalėjimo kasdienybė nežadėjo nieko gero. Dauguma jų buvo eiliniai „kolchoznikai“, kuriuos karo pradžioje padovanojo Stalino karvedžiai. Armijos generolas Vlasovas įsigudrino net dvi armijas padovanoti Hitleriui.

Man buvo gaila šių gyvenimo nuskriaustų vargdienių. Visi jie buvo išgyvenę bolševikinės revoliucijos košmarą,

kolektyvizacijos badmetį, vokiečių nelaisvėje esesininkų vykdomą genocidą bei pokario metų skurdą. Kai kuriuos iš vokiečių nelaisvės išvadavo sąjungininkai. Šitiems MGB lengvai klijavo šnipo etiketę. O jei dar kam buvo prasitaręs, kad vakariečių technika ir apskritai gyvenimas geresnis, iš karto tapo antisovietiniu agitatoriumi. Ne vienas iš jų neišvengė 25 metų lagerio. Suimdavo emgiebistai dažniausiai naktį, be triukšmo, kelionių, specialių iškviatimų metu. Žmogus dingdavo kaip į vandenį. Visi žinodavo, kur dingo, tačiau niekas nedrįsdavo prasižioti. Taip atsitiko ir Ivanui Norinui. Jį, ariantį „kolchozo“ lauką, iš traktoriaus išsodino ir atvežė į mano kamerą. Arė jis naktį, antrą pamainą. Kadangi Sibire naktys šaltos, o Ivano koja nesveika, jis avėjo veltinius. Taip apsirengusį jį ir atvedė, gazolinu permirkusia vatine ir su veltiniais, tartum senį šaltį, nors dieną temperatūra pakildavo iki 30 laipsnių šilumos.

Po kelių dienų MGB rūsių vizitavo SSRS generalinio prokuroro pavaduotojas Rudenka. Mandagiai prisistatęs, paklausė, ar neturime skundų. Aš pasiskundžiau, kad suimant turėjau 25 rublius, už kuriuos, kaip rašoma instrukcijoje, man pareikalavus, privalėjo nupirkti maisto produktų. Tačiau kalėjimo administracija nevykdė mano reikalavimo. Ivanas savo bėdas išdėstė demonstratyviai. Nusivilkęs seniai vandens nemačiusius tepaluotus marškinius, parodė tardytojų rimbu išraižytą nugarą. „Draugas“ Rudenka, paklausęs jo pavardės, Ivaną „užjautė“: „Gaila, Narinai, kad tokius kaip tu iki šiol sovietų žė-

mė nešioja“. Apsisuko ir išėjo iš kameros.

Supratęs, kad mano reikalai Rudenkai nė motais, stengiausi pasirūpinti pats. Vieną rytą dalijant duonutę, prižiūrėtojai pareiškiau, kad maisto neimsiu, kol nebus įvykdyti teisėti mano reikalavimai. Atidaręs duris prižiūrėtojas duoną ir vandenį paliko ant spintelės. Pasistiprinęs vandeniui, duonos neliečiau ir kameros draugams paaiškinau, jog skelbiu bado streiką. Perspėjau, kad mano davinio niekas neliestų. Neėmiau maisto ir per pietus. Į vakarą atėjo kalėjimo viršininko pavaduotojas. Jam pasiūliau perskaityti instrukciją, kurioje parašyta, kad kalinys turi teisę už savo pinigus pirkti kalėjimo „larioke“ (kioske). Čekistas man paaiškino, kad tokia privilegija taikoma tik nuosirdžiai prisipažinusiam ir atgailaujančiam kaliniui. Pasak jo, mūsų nacionalistinė gauja nusiteikusi prieš Sovietų sąjungą. Pagąsdinęs karceriu ir prievartiniu maitinimu, čekistas išsinešdino. Gal dėl to, kad mūsų byla ėjo į pabaigą ir kad teismą pasiekčiau savomis kojomis, čekistai kapituliavo. Po keturių bado dienų atėjęs prižiūrėtojas pasiteiravo, ką man nupirkti. Pareikalavau 12 kepalukų duonos. Supratingo būta prižiūrėtojo: „Pažiūrėk, – sako. – kiek čia drėgmės, po dienos duona supelės, ką tada darysi?“ Nusileidau iki aštuonių. Prižiūrėtojas įtikinėjo, kad ir tiek per daug. Paskutinis mano žodis: „Jeigu neatnešėsių kepalukų, badausiu, kol pakratysiu kojas“. Atnešė, tačiau po ilgesnio badavimo vengiau iš karto daugiau valgyti.

(bus daugiau)

Vytautas KAZIULIONIS

Būkite tvirti iki galo

Tėsinys.

Pradžia Nr. 2 (1168)

Tardyti nebešaukė, į nagą ėmė naujokus, kurių vien tik mano kameroje buvo daug ir įvairių tautybių. Visi jie buvo karo belaisviai. Mums leido susipažinti su visos grupės tardymų protokolais. Per aštuonis mėnesius susikaupė kelio-lika tomų. Lapkričio mėnesį buvau iškvieštas pas Tiumenės srities MGB valdybos viršininką pulkininką Solovjovą. Dalyvaujant Uralovui, Fialkovskiui ir Bykovui, Solovjovas pranešė, kad greitai prasidės teismas. Teis Vakarų Sibiro karinis tribunolas. Paklausiau, kodėl būsiu teisiamas karinio teismo, jei nesu net kariuomenėje tarnavęs. Solovjovas paaiškino, kad mūsų organizacija ruošė ginkluotą pasipriešinimą prieš Sovietų sąjungą. Pasakiau, kad tai neteisybė, nes šito nebuvo parašyta mūsų įstatuose. Senas čekistas „tėviškai“ patarė nesispyrioti, nes nuoširdus prisipažinimas palengvins mūsų kalnę, į tai teismas atsižvelgs ir paskirs mažesnę bausmę.

1951 metų lapkričio 18 dieną Tiumenės MGB pastatų komplekso erdvioje salėje prasidėjo lietuvių tremtinių „Priešai ištrėmimo“ draugijos narių teismas. Scenoje prie raudonu audeklu užtiesto stalo susėdo Vakarų Sibiro karinio tribunolo nariai, aukšto rango karininkai. Salėje automatais ginkluotų kareivių apsupti sėdėjome 12 teisiamųjų: penki iš Baikalo rajono (dabar Jarkovo rajonas) – K. Jankauskas, A. Volungevičius, L. Sidaras, V. Čaplikas ir V. Kaziulionis, bei septyni iš Jurginsko rajono – A. Kybartas, P. Goberis, Vosylius, J. Stirna, E. Vaišnoras, Ragelis ir Mačiulis. Jurginsko septyniukės anksčiau mes nepažinojome, teisme susitikome pirmą kartą. Abi grupės čekistai suplakė į vieną, kad būtų efektingesnis teismas.

Bado, tardymo ir nemigos iškankinti buvome panašūs į šmėklas, prieblandoje ne iš karto atpažinome vienas kitą, nors su jais trejus metus petys petin stengėmės įveikti bendrus sunkumus, skriaudas ir pažeminimus.

Už mūsų pačių šurmuliavo publika – per šimtą įvairaus rango čekistų.

Apklausoje formalumuose iškilo pilietybės klausimas. Mes tvirtinome esą Lietuvos piliečiai. Teismo pirmininkas paaiškino, kad tokios valstybės nėra Europos žemėlapyje nuo 1940 metų. Mums nesutikus su SSRS pilietybe, sekretoriai liepė parašyti – be pilietybės. Teismo procesas priminė tragikomišką spektaklį. Teisėjai ir publika nuobodžiavo iš anksto žinodami pabaigą. Po ilgos kalbos prokuroras įvertino kiekvieną teisiamąjį. Kazimierui Jankauskui, kaip draugijos įkūrėjui, pasiūlė aukščiausią bausmę – sušaudyti. Antaną Kybartą, draugijos įkūrimo iniciatorių kitame rajone, – sušaudyti. Aktyviausius draugijos narius – Vytautą Kaziulionį ir Antaną Volungevičių – sušaudyti. Visiems kitiems pasiūlė po 25 metus griežto režimo lagerio.

Paskutinį žodį teisiamiesiems ir nuosprendžio paskelbimą teismas atidėjo rytdienai.

Gražintas į kamerą, pajutau neapsakomą karštį visame kūne. Palubėje prie langelio į gatvę vietoj grotų buvo pritvirtintas metalinis skydas, prigręžtas nedidelių skylučių. Man atrodė, kad pro jas trykšta ugnies spinduliai, kurie lyg adatos badė akis. O gal atvirkščiai – iš akių veržėsi akinamos šviesos spygliai pro metalinį skydą į laisvę. Aukšta temperatūra degino kūną, sakytum, liepsnoja visa kamera.

Ilgai tęsėsi košmariška naktis. Tik paryčiu, sumažėjus temperatūrai, mane pradėjo krėsti drebulys. Po varganų pusryčių 12 vyrų surakintomis rankomis ir vėl buvome išrikiuoti prieš įmitusią, nuo lėbavimo išpurtusiais raudonais veidais čekistų govėdą. Teismo pirmininkui suteikus paskutinį žodį, nė vienas neprisipažinome esąs kaltas. Pasak K. Jankausko, mūsų draugija nepažeidė nei demokratijos, nei sovietinės konstitucijos, kur yra suteikiamos piliečiams spaudos ir kitokios teisės.

Teismo sprendimas buvo tolygus vakarykščiame prokuroro pasiūlymui: K. Jankauską, A. Kybartą, A. Volungevičių ir V. Kaziulionį – sušaudyti. Kitiems – po 25 metus ypatingojo režimo lagerio ir 5 metus apriboti teisės, konfiskuojant visą turtą. K. Jankauskui buvo pasiūlyta pasirašyti iš anksto parengtą malonės prašymą, kurį pasirašyti jis atsisakė. Nepasirašėme ir kiti.

Po teismo ir MGB rūšio

mus pervežė į centrinį Tiumenės kalėjimą, statytą dar carienės Jekaterinos II laikais. Politiniai kaliniai čia buvo laikomi atskirai nuo kriminalinių. Mirtininkų vienutės buvo giliai po žeme. Mane patalpino nedidelėje 13-oje kameroje. Jei neklystu, požemyje buvo daugiau nei 40 kamerų. Mano naujojo būsto viduryje, atokiau nuo šoninių sienų, riegsojo vienintelis „baldas“ – iš betono išlietas dviejų metrų ilgio, metro pločio ir pusės metro aukščio paaukštinimas. Jis man priminė matytą pakylą karstui. Ant jo gulėjo čiužinys su pjuvenų pakratais. Tai buvo mano lova, ant kurios teko vartytis net tris mėnesius.

Dienos požemyje palyginus buvo ramios, neskaitant sargybinių žingsnių koridoriuje ir nedidelio bruzdesio dalijant maistą. Čekistų mėgstamiausias darbo laikas prasidėdavo nuo vidurnakčio. Pradėdavo žvangėti atidaromos geležinės kamerų durys. Girdėjosi daugelio žmonių skuboti žingsniai, įsaktmės komandos ir griežti nurodymai. Kartais nuaidėdavo šaižus, širdį veriantis riksmas, po to duslūs smūgiai ir velkamo, tikriausiai parkritusio žmogaus čeržėjimas. Teko klausytis ir šurpauš paklaidusio kvatojimo. O gal tai buvo didelės nervų įtampos padariniai. Manau, visi požemio gyventojai su nerimu laukdavo nakties, nė vienas nerūpėjo miegas. Kiekvienas suprato, ką reiškė tie naktiniai čekistų siautėjimai ilgame požemio koridoriuje.

Kiaurai persmelktas nerimo stovėdavau toliau nuo durų, galvodamas, gal jau čia pat mano eilė... Ir taip vos ne kiekvieną naktį.

Tame baisiame požemyje buvome keturi lietuviai. Nežinoma, kuriose kameroje buvo Kazimieras Jankauskas ir Antanas Kybartas. Antaną Volungevičių laikė septynioliktoje. Jis pasakojo, kaip vieną naktį ginkluoti čekistai įsiveržė į jo kamerą, surakino rankas ir grubiai atitempė prie budinčiojo karininko staliuko. Čia paaiškėjo, kad ne tas, ir stumdami grąžino atgal į kamerą, kurioje atsipeikėjęs pajuto, kaip marškiniai prilipo prie kūno, o veidu ritosi stambūs prakaito lašai. Jeigu būtų kažkas tada paklausęs, kiek buvo kareivių, su kokiais ginklais, kaip atrodė budintis karininkas, nieko nebūtų galėjęs pasakyti. Tai gal ir yra šio toks baimės jausmo paaiškinimas, žvelgiant mirčiai į akis.

(bus daugiau)

Vytautas KAZIULIONIS

Būkite tvirti iki galo

Pabaiga.

Pradžia Nr. 2 (1168)

Lietuvoje kalinami politiniai kaliniai tarp kamerų turėjo ryšį Morzės abėcėle. Retas kalinys neišmoko tokios, gal ir nelabai sudėtingos, ryšio priemonės. Mūsų atveju neteko sutikti išmanančio pasinaudoti Morzės išradimu, o gal ir metrinio storio sienos nebūtų pasidavusios stuksenimui krumpliais. Vienintelis tarp kamerų žinių laidas buvo aliuminio dubenėliai, kuriuose duodavo valgi. Suvalgę maistą, dubenėlius grąžindavome. Kitą kartą gaudavome nežinia kurioje kameroje pabuvojusį dubenėlį. Ant jų šaukšto kotu rasdavome išbraižytas žinutes. Įrašų buvo įvairiausių. Daug buvo prašančių pranešti artimiesiems duotu adresu apie kalinį (paminėtas vardas). Kiti rašė drąsinančius žodžius išlikti oriais. Daugiausiai buvo prakeikimo žodžių čekistams, nors jie buvo tik stropūs teroristinės bolševikų partijos užmačių vykdytojai.

K. Jankausko įrašus aptikau du kartus. Pirmajame jis parašė: „Josios žiedą su savimi nusinešiu į Amžinybę“. Prieš suėmimą Kazimieras buvo sukeitęs žiedus su tremtine Liucija, ruošėsi šeimyniniam gyvenimui. Tik mes, pabuvoję jo padėtyje, galime suprasti, kiek prireikė pastangų ir išradingumo išsaugoti mylimosios relikviją, o gal jam tai suteikė tvirtumo ir atsparos.

Antrą kartą aptikau dubenėlio dugne giliai įrėžtą sakinį: „Būkite tvirti iki galo. Kazimieras“. Atsidūrus prie Amžinybės slenksčio, mirties aki-vaizdoje galvoti apie tolimesnę kovą, tikslą, drąsinančiais žodžiais kreiptis į savo bendražygius gali tik nepaprastai stip-

rios dvasios žmogus. Tokie buvo Kazimieras Jankauskas ir Antanas Kybartas.

Po ilgų susirašinėjimų su Rusijos Federacijos generaline prokuratūra visi draugijos „Priesaika ištremime“ nariai buvo reabilituoti. K. Jankausko jaunystės draugo Antano Bajerčiaus ir A. Kybarto sūnaus Antano Kybarto rūpesčiu 1992 metų spalį Gelgaudiškyje Antano Kybarto vardu pavadinta gatvė. Jotiškių kaime ant namo, kuriame gimė K. Jankauskas, atidengta atminimo lenta.

2004 metais pateikiau K. Jankausko ir A. Kybarto išsamius gyvenimo aprašymus ir reabilitacines pažymas. Lietuvos Respublikos Prezidentas po mirties jų darbus įvertino Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu.

Kažkas iš dvylikos parašė kasacinį skundą. Bylą nagrinėjo karinių tribunolų vyriausioji kolegija, kuri A. Volungevičiui ir V. Kaziulioniui pakeitė Vakarų Sibiro karinio tribunolo sprendimą: nuosprendį sušaudyti anuliavo, skyrė po 25 metus ypatingojo režimo lagerio bei 5 metus tremties ir dar 5 metus netekome teisių, konfiskuojant turtą. K. Jankauską ir A. Kybartą sušaudė 1952 metų vasario 26 dieną (taip teigiama jų reabilitacijos pažymose). Visus kitus išbarstė po Šiaurės lagerius arčiau ašigalio. A. Volungevičius ir aš patekome į Taimyro pusiasalį, griežtojo režimo Norilsko 5-ąjį lagerį.

Po Stalino mirties 1953 metų gegužės 28 dieną lageryje prasidėjo kalinių sukilimas, prie mūsų prisijungė dar penki politinių kalinių lageriai, iš viso apie 30 tūkstančių katorgininkų. Per sukilimą čekistai išžudė kelis šimtus kalinių. Po

sukilimo sunaikinti atrinko apie 900 aktyviausių sukilėlių. Apie tai minima archyvuiniuose dokumentuose. Tarp devynių šimtų buvo 89 lietuviai, tarp jų ir aš su A. Volungevičiumi. Įvykiai Kremliuje, L. Berijos areštas nulėmė mūsų likimą. Nepaskandino tada mūsų nei Jenisejaus upėje, nei Ochotsko jūroje, bet iš Taimyro pragaro nugabeno į šėtono karaliją – Magadano aukso kasylą. Nuo kitų lagerių buvome izoliuoti, kad neužkrėstume kalinių nepaklusnumo liga. Vietą parinko „nepriekaištingą“. Daug ką pasako vien pavadinimas „Cholodnoje“ (šaltoji), taip vadinosi lageris kalnų tarpeklyje, kuriame buvome gyvi palaidoti, tačiau laisvi, tvirtos dvasios ir nepaklusnūs: arba mus sušaudys, arba bent iš dalies susitaikys su mūsų reikalavimais, neprieštaraujančiais „humaniškiems“ SSRS įstatymams. Ant spygliuotų tvorų nelaipiojome, iki ugnies zonos išlaikėme tinkamą atstumą, o savame žemės lopinėlyje tvarkėmės nepriekaištingai. Už vidaus tvarką buvo atsakingas iš visų tautų atstovų išrinktas komitetas. Zonoje veikė nerašyti, tačiau teisingi pačių kalinių ir gyvenimo padiktuoti įstatymai.

Politiniai kaliniai priverstinio darbo nepripažinome. Tačiau norinčiųjų dirbti atsirado, nes už darbą pradėjo šiek tiek mokėti. Lageryje kartu su senbuviais buvo apie 1200 kalinių. Daugiau nei trys šimtai dirbti atsisakėme, nenorėjome bolševikams kaupti aukso atsargų. „Cholodnoje“ teko išgyventi beveik dvejus metus, per tą laiką dirbau tik keturias dienas.

1955 metų pradžioje čekistams nusibodo mūsų savivaliavimas, todėl iš Maskvos išsirei-

kalavo leidimą mus išsklaidyti po kitus lagerius. Vienus išvežė į Kolymos politinių kalinių lagerius, kurių buvo kelios dešimtys, kitus – atgal per Ochotsko jūrą į Sibirą. Mudu su A. Volungevičiumi vėl pakliuvome į Irkutsko sritį, į liūdnai pagarsėjusią Taišeto trasą. Tai septynių šimtų kilometrų geležinkelio atšaka nuo centrinės Sibiro magistralės. Pokario metais tiesiant šią atšaką iš bado ir nepakenčiamo sunkaus vergiško darbo čia žuvo apie milijonas jaunų vyrų, didelė dalis japonų karo belaisvių.

Po sukilimo Norilske sukilimai išsiplėtė visoje Sovietų imperijoje: Vorkutoje, Karagandoje ir kitose vietose. Jie iš pamatų sudrebino visą GULAGo salyną. Milijonų kalinių ir pasaulio tautų reakcija privertė Kremliaus stabus šiek tiek pristabdyti represijas.

1956 metais iš Maskvos po visą GULAGą pasklido komisijos kalinimo vietose peržiūrėti politinių kalinių bylas. Jos turėjo didelius įgaliojimus ir teises – galėjo paleisti į laisvę ir sumažinti bausmę.

Mano žiniomis, mūsų draugijos nariai buvo paleisti į laisvę. Tik man vienam, komisijai sumažinus bausmę iki 10 metų, dar kelerius metus teko būti lageryje. Į Tėvynę grįžau po 14 metų tremties, kalėjimų ir lagerių. Tėvai mirė tremtyje. Palaikus parvežėme 1989 metais.

1992 metais visus mūsų draugijos narius reabilitavo – Rusijos Federacijos Tiumenės srities prokuratūra pripažino nekaltai nuteistais.

Gyvenimas prabėgo neveltui. Nepabūgome šaudomi, tvirtaiėjome erskėčiuotu keliu į Kovo 11-ąją – Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės dieną.

Vytautas KAZIULIONIS